

SINTAKTIESE ONTLEDING VAN POËSIE

Die afgelope dekade het die sintaktiese ontleding van prosa en poësie al hoe meer aandag begin kry in die Ou-Testamentiese wetenskap in Suid-Afrika. Die vernaamste stimulus hiertoe was die poging van Wolfgang Richter om 'n eksegetiese model te ontwerp wat ten nouste aansluit by jongere ontwikkelinge in die literatuurwetenskap, maar met sterk beïnvloeding van die kant van die Taalwetenskap, en veral die transformasionele grammatika (Richter 1971). Veral sedert 1976 het talle bydraes in die publikasies van die Ou-Testamentiese werkgemeenskap in Suider-Afrika verskyn wat van hierdie model gebruik. Verdere verfynings is aangebring aan die model wat aanvanklik vir prosa ontwerp is om dit ook bruikbaar te maak vir poësie, veral die gebruik van versreëls in poësie as die basiese gedagte-eenheid, teenoor sinne in prosa (Loader 1979:22-25). In hierdie artikel word eers 'n kort uiteensetting van die metode gegee, aan die hand van die uiteensettings van Richter en Loader, daarna 'n voorbeeld van hoe dit op 'n Hebreuse gedig toegepas kan word en laastens 'n poging om die model toe te pas op 'n Afrikaanse gedig.

'n Belangrike beklemtoning wat in hierdie metode raakgesien moet word, is dat die struktuurontleding sover moontlik op slegs sintaktiese faktore gebou moet word, sonder om die semantiese faset 'n rol te laat speel (Richter 1971:88 Loader 1979:9). Hierin is daar 'n direkte aansluiting by die transformasionele grammatika, met die voorrang van sintaksis bo semantiek. Hiervolgens is dit moontlik om die sintaktiese struktuur van 'n taal te beskryf sonder om na semantiese oorwegings te kyk (Lyons 1981:235). Ook die gedagte van oppervlakte en diepte-struktuur, wat in die Transformasionele grammatika sterk op die sin van toepassing gemaak word, word hier gebruik op die vlak van die perikoop in prosa, of 'n gedig as geheel (soos meermale by Joubert 1977:8). Richter self, gebruik die terme "Innere" en "Äussere Struktur". (1971:82,92). Om begripsverwarring te vermy, kan dit liefies sintaktiese en gedagte-struktuur genoem word.

In die bepaling van die sintaktiese struktuur word daar gelet op sintaktiese sake wat die eenhede (sinne of versreëls) verbind. Vir die albakening van sinne, word in Hebreuse prosa veral gebruik gemaak van die tipies Hebreuse konstruksie wat bekend staan as die waw-konsekutief. Hierdeur word verbale sinne afgebaken bestaande uit 'n naamwoordstuk en werkwoordstuk — wat in Hebreeus bloot een woord kan wees. Daarby moet nominale sinne en omgekeerde verbale sinne (waarin die werkwoord nie

eerste in die sin staan nie) afgebaken word. Nadat die sinne so afgebaken is, moet op sintaktiese gronde die verband tussen die sinne bepaal word. In poësie word die versreëls afgebaken en daarna die verband bepaal. Dit geskied alleenlik op grond van sintaktiese oorwegings. Hierdie sake moet aandui watter eenhede verbind word en waar daar wentel- of skeidingspunte in 'n gedeelte is. Die aanwesigheid of afwesigheid van drie soorte merkers speel hier die beslissende rol. Die merkers is óf sake wat terugverwys van een eenheid na 'n vorige, óf sake wat vorentoe wys van een eenheid tot 'n volgende, of sake wat gemeenskaplik is aan twee eenhede. Terugwysers is die pronominale suffikse (voornaamwoordelike agtervoegsels) wat in Hebrecus verbind kan word aan naamwoorde, werkwoorde, voorsetsels en partikels. As vooruitwysers geld imperatiewe, vrae en doelsinne. Gemeenskaplike elemente is onderwerpe, voorwerpe of indirekte voorwerpe gemeenskaplik aan twee eenhede, die onderwerp van een eenheid wat in die volgende opgeneem word as voorwerp en die voorwerp van een eenheid wat in die volgende opgeneem word as onderwerp of indirekte voorwerp. Skeiding tussen eenhede word bewerkstellig deur verwisseling van onderwerp verbind aan die opskorting van terugwysers. Deur aanwending van hierdie kriteria kan die volgende analise van Psalm 128 gemaak word. Ter wille van verstaanbaarheid word die analise van die Hebrecuse Psalm verbind aan 'n vertaalde teks (1933-vertaling, aangepas).

1. 'n Bedevaartslied

2. Welgeluksalig is elkeen wat die HERE vrees,
wat in sy weë wandel!

3. Die opbrings van jou hande sal jy sekerlik eet;
gelukkig is jy en dit gaan met jou goed.

4. Jou vrou is soos 'n vrugbare wingerdstok
binne-in jou huis;

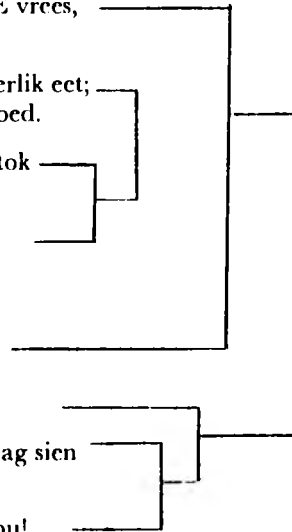
5. Jou kinders soos olyfboompies
rondom jou tafel.

6. Kyk, so sal sekerlik
geseën word 'n man
wat die Here vrees

7. Mag die HERE jou seën uit Sion,

8. Dat jy die voorspoed van Jerusalem mag sien
al die dae van jou lewe!

9. En dat jy jou kindskinders mag aanskou!
Vrede vir Israel.

Die nommers dui nie op die versindeling in die Bybel nie, maar op die versreëls in die Psalm. Die uitstaande kenmerk in die Hebreeuse poësie is die verskynsel van parallëllisme, waarin 'n versreël in twee parallelle bene verdeel word. Versreël 1 en 7 is kort verse, waarin daar nie parallëllisme is nie. In die ander versreëls is die tweede been telkens in 'n tweede reël geplaas. In reël 6 word drie bene aangetref. Die metrum in Hebreeuse poësie word verbind aan die aantal beklemtoonde lettergrepe per been. In reël 1 word twee en in reël 7 drie beklemtoonde lettergrepe aangetref. Verder is daar 'n 3:2 metrum in reëls 2, 4, 5, 7 en 8, 'n 4:3 in reël 3 en 'n 2:2:2 in reël 6.

Reël 1 funksioneer as 'n opskrif vir die hele Psalm. Reël 2 en 6 word verbind deur die gemeenskaplike onderwerp “elkeen wat die HERE vrees” en “'n man wat die HERE vrees”. Reël 4 en 5 word aan 3 verbind deur die terugwysende pronominale suffiks by vrou en kinders, in Afrikaans vertaal deur die besittlike voornaamwoord jou. Tussen reël 2 en 3 en ook 5 en 6 is daar belangrike skeidingspunte, veral die verandering in onderwerp sonder enige terugverwysings. Reël 2-6 vertoon dus 'n ringskomposisie, waar die eerste en laaste gedeelte verbind word om die middelste gedeelte. Tussen vers 6 en 7 is daar weer 'n skeiding, deur die wisseling in onderwerp, maar tog wel 'n terugverwysing deur die pronominale suffiks aan die werkwoord, in Afrikaans vertaal met die selfstandige persoonlike voornaamwoord “jou” as voorwerp van die werkwoord. Reël 8 en 9 word verbind deur die gemeenskaplike onderwerp en saam verbind aan 7 deur die opneem van die voorwerp van 7 as onderwerp van 8 en 9. Op grond van hierdie gegewens, is die grafiese voorstelling van die sintaktiese struktuur gemaak.

Hiervandaan word verder beweeg na die gedagte-struktuur van die Psalm. Hiervoor word gelet op die aard van die verskillende eenhede, soos of dit gebeure beskryf of direkte of indirekte rede weergee, op die persone betrokke by die saak en die wisseling tussen handeling en rede, op die voorkoms van persoons-, plek- en Godname en begrippe wat in meer as een eenheid voorkom (sonder om werklik in te gaan op die betekenis van die begrippe).

In Psalm 128 is daar 'n aantal van die elemente wat aangedui kan word. Die persone vermeld, sluit die HERE in, 'n onbepaalde man (of elkeen) wat die HERE vrees en die “jy” wat aangespreek word. In reël 2 en 6 word algemene stellings gemaak, in 3-5 stellings van toepassing op die “jy” en in 7-9 'n wens uitgespreek, waarin die HERE en die “jy” verbind word. Begrippe wat 'n belangrike rol speel, is “vrees” (2 en 6), “seën” (6 en 7) en “welgeluksalig” en “gelukkig” (beide vertaling van dieselfde woord in 2 en 3). Op grond van hierdie faktore kan die gedagte-struktuur van die gedeelte soos volg aangedui word:

Die vrees van die HERE en seën in die lewe

1. Die verband tussen vrees en seën (2-6)
  - 1.1 Algemene reël: vrees het seën tot gevolg (2)
  - 1.2 Besondere geval: seën vir individu (3-5)
  - 1.3 Algemene reël bevestig (6)
2. Bede vir seën (7-9).

Die Psalm val uiteen in twee dele, waarvan die eerste die verband aandui tussen die vrees vir die Here en seën in die lewe en die tweede 'n gebed om seën is. In die eerste gedeelte word 'n algemene reël gestel, wat die toepassing daarvan in 'n besondere geval omraam. In die tweede gedeelte word gebid dat die Here sy seën mag gee aan die besondere persoon wat in die eerste gedeelte ter sprake kom.

Uitgaande van hierdie twee analyses, kan die Psalm dan in detail ondersoek word, waarin sake aandag sal kry soos die feit dat die seën in die eerste gedeelte beperk word tot die arbeid en gesin van die persoon en in die tweede gedeelte op die voorspoed van die volk (uitgebeeld deur die hoofstad) en op die verkryging van 'n nageslag. So bied die analise van sintaktiese en gedagtestruktuur 'n basiese verwysingsraamwerk vir die verdere analise van die betekenis en boodskap van die Psalm.

Kan hierdie model ook op Afrikaanse poësie van toepassing gemaak word? As eksperiment word 'n analise volgens die model gemaak van die gedig "In die Hoëveld" van Toon van den Heever.

- I 1. In die Hoëveld, waar dit oop is en die hemel wyd daarbo,
    2. Waar kuddes waaigras huppel oor die veld,
    3. Waar 'n mens nog vry kan asemhaal en aan 'n God kan glo,
    4. Staan my huisie, wat ek moes verlaat vir geld.
  5. En as ek in die gange van die myn hier sit en droom
    6. Van die winde op die Hoëveld, ruim en vry,
    7. Dan hoor ek die geklinkel van my spore, saal en toom,
    8. Sawens as ek bees of skaap toe ry.
-
- II 1. Op die Hoëveld, waar dit wyd is, waar jy baie ver kan sien,
    2. (Die ylblou bring 'n knop dan in jou keel)
    3. Staan my huisie nog en wag vir my, wag al 'n jaar of tien,
    4. Waar die bokkies op die lei-grafstene speel.
    5. Maar as die tering kwaai word en ek hoor die laaste fluit,
    6. Dan sweef ek na die Hoëveld op die wind
    7. En soek dan in die maanlig al die mooiste plekkies uit
    8. Waar ek kleiosse gemaak het as 'n kind
-

In strofe I word reël 2 en 3 deur “waar” terugverbind aan reël 1 en die eerste drie reëls geld saam as ’n bywoordelike bepaling by reël 4. Tussen reël 4 en 5 is daar ’n skeidingspunt, deur die wisseling in die onderwerp van die hoofsinne (reël 1-4 en 5-8 is twee volledige sinne). Daar word wel ’n verbinding gelê deurdat die onderwerp van die byvoeglike bysin in reël 4 opgeneem word as onderwerp van die hoofsin in reël 5-8. Reël 5 en 6 is ’n tydaanduidende bysin vir die hoofsin in 7 en 8. Reël 6 word deur “van” aan 5 verbind en reël 8 is ’n tydaanduidende frase by 7. Die twee strofes word verbind deur die verwysing na die Hoëveld aan die begin van beide. In strofe II is reël 2 ’n parentese by reël 1 en 1 en 2 saam ’n plekaanduidende frase (met byvoeglike bysinne) by 3. Reël 4 is ’n byvoeglike bepaling by 3. Reël 4 en 5 word op dieselfde wyse geskei as in die eerste strofe, met ’n verbinding deurdat die onderwerp van die nuwe hoofsin terugverwys na die besittlike voornaamwoord “my” en die indirekte voorwerp in reël 3. Reël 5 is weer ’n tydaanduidende bysin (wat net soos in die geval van reël 5 en 6 in die eerste strofe dalk ook as die voorsin in ’n voorwaardelike sin beskou kan word weens die dubbele verklaringsinoontlikheid van “as”). Reël 6 en 7 word verbind deur die gemeenskaplike onderwerp en reël 8 is ’n byvoeglike bysin by 7.

Hierdie analise gee ’n beeld van die simmetriese bou van die gedig. Beide strofes kan in twee verdeel word, met die teenstelling tussen “daar” en “hier”. Op grond van hierdie analise kan die volgende gedagte-struktuur van die gedig gemaak word:

- I 1-4 My huisie in die oopte
- 5-8 My verlange na die oopte
- II 1-4 My huisie wat wag
- 5-8 My verlange uit benoudheid.

In die lig hiervan kan aandag gegee word aan inhoudelik elemente in die gedig. Belangrik daaronder is die verwysing aan die einde van die beskrywing in I 1-4 dat daardie mooi omgewing tog ook ’n lelike kant gehad het. Die digter kon daar nie ’n bestaan maak nie. Die “goeie ou dac” was tog nie so goed nie. Uit II 1-4 word dit duidelik dat die digter die begeerte gehad het om soontoe terug te keer, maar dit het nog nie moontlik geword nie. Die verlange in I 5-8 word deur II 5-8 verder gevoer deur die verwysing na “tering” en “die laaste fluit”. Die werklikheid van sy benoudheid wys die digter dat die gras anderkant die draad tog ook nie groener was nie. Op die ou end word dit nie alleen maar ’n verlange nie die “daar” nie, maar ’n ontvlugting na sy jeug “daar”. Al die beelde is natuurlik nie met hierdie opmerkings uitgeput nie, maar dit bied wel ’n beeld van hoe die inhoud van die gedig binne die raamwerk van die ontleding benader kan word.

BIBLIOGRAFIE

JOUBERT, W.H. 1977,8. The determination of the contents of Zechariah 1:7-2:17 through a structural analysis. (*In* W.C. van Wyk, *ed.*, *Aspects of the exegetical process*. OTWSA 20 en 21:66-82).

LOADER, J.A. 1979. Gedagtes oor gekontroleerde eksegesi. *Hervormde Teologiese studies* 34/1 en 2:1-40.

LYONS, J. 1981. *Language and linguistics*. Cambridge, University press.

RICHTER, W. 1971. *Exegese als Literaturwissenschaft*. Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht.